

ПРАВОВА ОСНОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Висвітлено суть поняття «соціальний захист», наведено різні його тлумачення та подано власне трактування соціального захисту населення в Україні.

Проаналізовано нормативно-правові акти, які регламентують соціальний захист населення, зокрема працівників деяких правоохоронних органів.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні гарантії, рівень соціального захисту, структура правоохоронних органів, працівники правоохоронних органів, грошова допомога та виплати.

Стан дослідження. Соціальний захист громадян у непростих умовах сучасної Української держави залишається невирішеною проблемою, що створює перешкоди на шляху до розвитку та становлення стабільності у суспільстві.

Тематика соціального захисту є надактуальною, тому що в державі сьогодні триває реформування системи правоохоронних органів. А одночасно з реформуванням на порядку денному має стояти питання соціального захисту працівників, що мусить ґрунтуватися на наданні додаткових соціальних гарантій і прав та обумовлюватися специфікою і складністю професійної діяльності, наявністю великої кількості ризикових ситуацій. Також актуальність теми зумовлена тим, що підвищення рівня соціального захисту правоохоронців у процесі реформування неможливе без розуміння проблеми соціального захисту та його ролі в системі правоохоронних органів.

Неналежний рівень соціального захисту правоохоронців в умовах сьогодення спричинений відсутністю стабільності та системності законодавства, що повинно його гарантувати, а також адекватного державного фінансування, що надалі сприяє соціальній незахищеності працівників правоохоронних органів та членів їхніх сімей.

Метою статті є аналіз законодавчих актів, які регламентують соціальний захист працівників правоохоронних органів, та з'ясування особливостей такого соціального захисту.

Виклад основних положень. Право на соціальний захист є одним із загальновизнаних соціально-економічних прав людини. У ст. 25

Загальної декларації прав людини (1948 р.) зазначено, що «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через не залежні від неї обставини» [1].

Основним Законом держави – статтею 46 Конституції України визначено, що громадянам держави гарантується право на соціальний захист, що охоплює право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з не залежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [2, ст. 141].

Суть поняття соціального захисту в законодавстві України нині не визначено. В нашій державі сфера соціального захисту є проблемною, оскільки громадяни не повною мірою забезпечені належним соціальним захистом.

Науковці по-різному трактують поняття соціального захисту.

На думку Е. Е. Мачульської, під соціальним захистом розуміють діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних чинників, які впливають на особистість, створення умов для самовизначення й утвердження в житті [3].

Т. В. Семигіна вважає, що соціальний захист громадян передбачає дві складові. З одного боку, соціальний захист – це сукупність соціальних і юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його основних соціально-економічних прав, передусім права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення та розвитку особистості. З іншого боку, соціальний захист громадян, який реалізується державою в процесі державного управління, – це ефективні засоби, що дають змогу впровадити належний рівень солідарності між особами, які отримують доходи, та особами, які їх не мають через вік, стан здоров'я та неможливість знайти роботу [4].

Окрім наведених, існують й інші трактування поняття «соціального захисту». На нашу думку, соціальний захист населення – це діяльність держави, яка скерована на забезпечення громадянам права на гідне життя, неодмінного для всебічного розвитку населення.

Це можливо за умови, що держава не лише гарантує, а й проводить розмаїті заходи із забезпечення різних верств населення «паке- том» соціальних пільг та гарантій не лише в разі виникнення певних

ризиків, несприятливих умов проживання, а загалом упродовж цілого життя.

Забезпечення належного рівня соціального захисту працівників правоохоронних органів сприятиме формуванню у них упевненості в гідному житті як під час службової діяльності, так і після завершення робочого періоду.

Прогалиною нашого законодавства є відсутність єдиного законодавчого акта, який би містив у собі перелік структурних органів, що належать до правоохоронної системи, та в якому було би передбачено й урегульовано всі необхідні соціальні гарантії для забезпечення адекватного рівня життя та соціального захисту працівників цих органів.

Структура правоохоронної системи є доволі багатогранною та налічує чимало органів, які здійснюють правоохоронну (правозастосовну та правозахисну) діяльність, забезпечують законність і правопорядок, захищають права й інтереси громадян, соціальних груп, суспільства і держави, займаються попередженням, припиненням правопорушень, застосуванням державного примусу або заходів громадського впливу до осіб, які порушили закон та правопорядок. Отже, традиційно до правоохоронних органів відносили органи прокуратури та внутрішніх справ. Що стосується інших державних органів, то питання про їх належність до правоохоронних органів і зараз вирішується неоднозначно.

Статтею 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» визначено, що правоохоронні органи – це органи прокуратури, Національної поліції, Служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони Державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції.

Однак у цьому Законі не передбачено заходів соціального захисту працівників правоохоронних органів, а лише спеціальні заходи забезпечення безпеки [5].

Соціальний захист працівників правоохоронної системи гарантується іншими законодавчими актами, які регулюють діяльність таких органів.

Приміром, одним із видів правоохоронних органів є органи внутрішніх справ, а саме Національна поліція України, тож соціальний захист працівників цього органу гарантує Закон України «Про Національну поліцію». У ньому є цілий розділ IX з відповідною назвою про

соціальний захист поліцейських, в якому обумовлено час для відпочинку, відпустки, грошове забезпечення, медичне забезпечення поліцейських, а у визначених законом випадках – і членам їхніх сімей – житлове забезпечення, одноразову грошову допомогу в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського, пенсійне забезпечення та виплату одноразової грошової допомоги після звільнення зі служби в поліції, навчання дітей поліцейських, а також гарантовано можливість утворення професійних об'єднань і професійних спілок з метою захисту прав та законних інтересів поліцейських [6].

Ще одним правоохоронним органом, відповідно до Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», є органи прокуратури, працівникам яких у розділі IX Закону України «Про прокуратуру» також гарантується соціальне та матеріально-побутове забезпечення.

До такого забезпечення законодавець відносить: заробітну плату (зі встановленими в цьому Законі розмірами посадових окладів працівників прокуратури), відпустку, житлове та медичне забезпечення для прокурорів і членів їхніх сімей.

У статті 84 цього Закону передбачено заходи соціального захисту прокурора:

1. Прокурор підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

2. Поховання прокурора, який загинув (помер) у зв'язку з виконанням службових обов'язків, або звільненого з посади, який помер внаслідок заподіяння тілесних ушкоджень або іншої шкоди здоров'ю, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, здійснюється за рахунком коштів, що виділяються органам прокуратури у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України. За сім'єю загиблого зберігається право на одержання житла на умовах і підставах, що існували на час загибелі прокурора.

3. За пенсіонерами і членами їхніх сімей зберігаються гарантії соціального захисту, передбачені цим Законом та іншими законодавчими актами. Пенсіонери і члени їхніх сімей, що проживають разом із ними, мають також право на безкоштовне медичне обслуговування в тих медичних закладах, у яких вони перебували на обліку до виходу на пенсію прокурора.

Цим Законом також регламентується пенсійне забезпечення працівників прокуратури [7].

Статтею 1 Закону України «Про Службу безпеки України» визначено, що Служба безпеки України – державний правоохоронний

орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України.

Соціальний захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України гарантується статтею 27 вказаного Закону.

Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців і працівників Служби безпеки України.

Військовослужбовці Служби безпеки України користуються політичними, соціально-економічними та особистими правами і свободами, а також пільгами відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», цього Закону, інших актів законодавства.

Право на пільги зберігається за військовослужбовцями Служби безпеки України, яких звільнено зі служби за віком, через хворобу або за вислугою років.

Соціальний захист працівників, які уклали трудовий договір зі Службою безпеки України, забезпечується на загальних підставах відповідно до законодавства про працю.

У ньому видами соціального захисту військовослужбовцям Служби безпеки України передбачено виплату одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців Служби безпеки України та грошове забезпечення [8].

До правоохоронних органів також відносять Військову службу правопорядку у Збройних Силах України, що зазначено у статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та в Законі, який регламентує діяльність цього органу, а саме «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [9]. У статті 1 цього Закону вказано, що Військова служба правопорядку у Збройних Силах України (далі – Служба правопорядку) – це спеціальне правоохоронне формування у складі Збройних Сил України, призначене: для забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України у місцях дислокації військових частин, у військових навчальних закладах, установах та організаціях, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях; для запобігання злочинам, іншим правопорушенням у Збройних Силах України, їх припинення; для захисту життя, здоров'я, прав і законних інтересів військовослужбовців, військовозобов'язаних під час проходження ними зборів, працівників Збройних Сил України, а також для захисту майна Збройних Сил України від розкрадання та інших протиправних посягань, а так само для участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам на військових об'єктах.

Розділ 5 Закону регламентує порядок соціального і правового захисту військовослужбовців та працівників Служби правопорядку, в статті 14 цього розділу вказано, що соціальний і правовий захист військовослужбовців Служби правопорядку та членів їхніх сімей здійснюється відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [10].

Відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», військовослужбовці мають певні соціальні права та гарантії. В ньому вказано, що військовослужбовці мають право на вибір місця проживання і виїзд за кордон, грошове, продовольче і речове забезпечення, їм гарантується час для відпочинку та відпустки, право на охорону здоров'я та медичну допомогу, забезпечення житлом. Стаття 14 передбачає певні пільги військовослужбовцям, а саме безоплатний проїзд, можливість безоплатно відправляти й одержувати листи, першочергове встановлення квартирного телефона тощо.

Цей Закон також регламентує пенсійне забезпечення і допомогу, одноразову грошову допомогу у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців.

Стаття 18 надає соціальні гарантії прав членів сімей військовослужбовців, серед яких переважне право на прийняття на роботу і на залишення на роботі під час скорочення чисельності або штату працівників тощо [10].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Стаття 22 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» передбачає соціальний захист працівників Національного бюро. Держава забезпечує соціальний захист працівників Національного бюро відповідно до Конституції України, цього Закону та інших актів законодавства.

Цією статтею також регламентовано виплати грошової допомоги в разі звільнення зі служби в Національному бюро. Особи начальницького складу та працівники Національного бюро підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Гарантується також грошова виплата у разі загибелі (смерті) особи начальницького складу або працівника Національного бюро під час виконання службових обов'язків. Цей Закон також регулює порядок відшкодування шкоди, завданої майну працівника Національного бюро чи майну членів його сім'ї у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Закон регламентує й оплату праці працівників Національного бюро, а також фінансове та матеріально-технічне забезпечення [11].

До правоохоронних органів теж відносять органи охорони Державного кордону, працівникам яких забезпечується певний рівень соціального захисту. Наприклад, статтею 25 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» передбачено, що держава забезпечує соціальний захист особового складу Державної прикордонної служби України відповідно до Конституції України та законів України.

Військовослужбовці Державної прикордонної служби України користуються правовими і соціальними гарантіями за Законом України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та законодавством про працю.

Також їм гарантується безоплатне медичне забезпечення, виплата одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців Державної прикордонної служби України та компенсаційної виплати у випадку заподіяння шкоди майну військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України чи їхнім близьким родичам [12].

Існує також і низка інших органів, які належать до правоохоронних та працівникам яких гарантуються соціальні права та їхній захист.

Висновки. Отже, констатуємо, що право соціального захисту, будучи конституційною гарантією, закріплено також і в інших законах України, які регулюють діяльність різних правоохоронних органів. Це є важливо, тому що всім працівникам правоохоронних органів повинен забезпечуватись належний рівень соціального захисту, оскільки від цього частково залежить ефективність функціонування правоохоронних органів. Проаналізувавши законодавчі акти, які регламентують соціальний захист правоохоронців, можна стверджувати, що більшість із них мають схожі положення, суть яких полягає в регулюванні питань оплати праці, часу для відпочинку та відпусток, медичного забезпечення й виплати одноразової грошової допомоги в разі настання певних випадків тощо.

Для покращення рівня соціального захисту у правоохоронній системі, на нашу думку, доречною була би систематизація всіх поло-

жень, що стосуються соціального захисту правоохоронців, у єдиний законодавчий акт та приблизне зрівняння всіх категорій працівників правоохоронних органів у їхніх соціальних правах і гарантіях.

Рівень соціального захисту працівників правоохоронних органів має так чи інакше компенсувати обмеження, які встановлені для правоохоронців, і складні умови професійної діяльності, такі як фізичні, психологічні та емоційні фактори, а також бути своєрідним стимулом у діяльності правоохоронних органів. Позитивним імпульсом і заохоченням до вступу на службу та продуктивного виконання правоохоронних функцій стало би запровадження системи різноманітних пільг, які б надавалися правоохоронцям, що надалі змогло би вплинути на стабільність і ефективність охорони прав, свобод та інтересів держави загалом, суспільства й окремого індивіда зокрема.

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Право соціального захисту. Становлення і розвиток в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://100pudov.com.ua/manual/ukr/7/77/>
4. Семигіна Т. В. Словник із соціальної політики / Т. В. Семигіна. – К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2005. – С. 184.
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 50.
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
7. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.
8. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 382.
9. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07 березня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 32. – Ст. 225.
10. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 190.
11. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
12. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03 квітня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 27. – Ст. 208.

Хомин О. И., Бутрин А. И. Правовая основа социальной защиты сотрудников правоохранительных органов Украины

Изложена сущность понятия «социальная защита», приведены различные его толкования и представлена собственная трактовка социальной защиты населения в Украине. Проанализированы нормативно-правовые акты, регламентирующие социальную защиту населения, в частности сотрудников некоторых правоохранительных органов.

Ключевые слова: социальная защита, социальные гарантии, уровень социальной защиты, структура правоохранительных органов, работники правоохранительных органов, денежная помощь и выплаты.

Khomyn O. I., Butryn O. I. Legal framework of social welfare of workers law enforcement authorities of Ukraine

The question of social welfare of citizens in the rough conditions of the modern Ukrainian state remains an unsolved problem, that creates obstacles on a way to development and becoming of stability both in the state and in society. Timelines of this theme is obvious because simultaneously with reformation of the system of law enforcement authorities there is concern about the social welfare of workers, that must be based on the grant of additional social guarantees and rights because that related to a specific and complication of professional activity and presence of plenty risk situations.

Inadequate level of social welfare of workers of law enforcement authorities in the today conditions is related to absence, first of all, of stability and system of legislation, that must guarantee him. Adequate level of the state financing that predetermines a social bleakness of workers of law enforcement authorities and members of their families in future. Research is based on the complex analysis of legislative acts that regulate social welfare of workers of law enforcement authorities with finding out of features of such social welfare. A concept and essence of social aid are determined in the article. In this article the structure of law enforcement authorities is examined. The analysis of legislative acts that regulate social welfare of workers of law enforcement authorities is conducted. The features of social welfare of workers of different law enforcement authorities are determined. Researches allow to us to talk that right for social welfare, being a constitutional guarantee is also envisaged in other laws of Ukraine, that regulate activity of different law enforcement authorities. Reviewing legislative acts that regulate social welfare of workers of different law enforcement authorities we can say, that majority from them has alike ositions. For the improvement of level of social welfare in the law enforcement system, to our opinion, appropriate would be systematization of all positions that touch social welfare of workers of different law enforcement authorities in an only legislative act and approximate equalization of all categories of workers of law enforcement authorities in their social rights and guarantee.

Key words: social welfare, social guarantees, level of social welfare, structure of law enforcement authorities, workers of law enforcement authorities, subsidium and payments.

Стаття надійшла 22 листопада 2016 р.